

Muzeum Mikołaja Kopernika w Toruniu. Powstanie, rozwój, działalność w latach 1960—1985

Janina Mazurkiewicz

Muzeum toruńskie jest najmłodszym z trzech działających muzeów poświęconych twórcy teorii heliocentrycznej, po Muzeum Mikołaja Kopernika w Rzymie, obecnie mieszczącym się na Monte Mario, utworzonym przez Artura Wołyńskiego (1844—1892) po upadku powstania styczniowego na obczyźnie w 1879 r., i po Muzeum Mikołaja Kopernika we Fromborku, powołanym w roku 1948 z inicjatywy Związku Historyków Sztuki i Kultury, za aprobatą Prezydenta Rzeczypospolitej Bolesława Bieruta.

Pierwsze przejawy zainteresowania torunian osobą i dziełem Mikołaja Kopernika sięgają II połowy XVI w. Pierwsze dowody jego kultu zgromadzone były w gabinecie osobliwości, tzw. „MUSAEUM”, przy bibliotece zreorganizowanego w 1564 r. Gimnazjum Toruńskiego, przemianowanego następnie na Akademickie. Znajdował się tam słynny tzw. toruński portret astronoma z XVI w., obecnie w zbiorach Muzeum Okręgowego w Toruniu. Zdobi on Wielką Salę Mieszcząską Ratusza Staromiejskiego wraz z kolekcją portretów wielu zasłużonych torunian. Około 1580 r. Melchior Pirnesius, wybitny humanista osiadły w Toruniu jako lekarz miejski, ufundował epitafium ku czci twórcy dzieła *O obrotach...* Książę Józef Aleksander Jabłonowski (1711—1777), rozmiłowany w astronomii i Mikołaju Koperniku, w 1766 r. podarował Toruniowi pierwszy jego pomnik w postaci skromnego i nieudanego artystycznie popiersia dłuta krakowskiego rzeźbiarza Wojciecha Rojowskiego (tworzącego w XVIII w.). Obydwa wspomniane zabytki znajdują się dziś w kaplicy kopernikowskiej w kościele św. Jana. W toruńskiej oficynie wydawniczej Laurera około 1700 r. wydano pierwszą ulotną rycinę z wizerunkiem Mikołaja Kopernika — akwatintę opartą na miedziorycie Jakuba van Meursa (1619—1680).

W 1853 r. odsłonięto na Rynku Staromiejskim pomnik wykonany w Berlinie przez Fryderyka Tiecka (1776—1851) na zamówienie niemieckiego towarzystwa *Copernicus Verein*. Z inicjatywy tegoż to-

warzystwa ukazały się dwie edycje dzieła *O obrotach...*: drukowane w Lipsku wydanie łacińskie z 1873 r. z okazji jubileuszu 400-lecia urodzin twórcy systemu heliocentrycznego oraz drukowane w Toruniu w języku niemieckim w 1879 r.

Pierwszą wzmiankę polską o domu Kopernika w Toruniu zawdzięczamy młodemu Fryderykowi Chopinowi, który w 1825 r. w liście do przyjaciela Jana Matuszyńskiego opisał swój pobyt w naszym grodzie: „Cóżś widział w Puławach? Cóż? Widziałeś część tylko małą tego, na co moje oczy w całości spoglądały. Wszakżeś widział w Sybilibi cegiełkę wyjętą z domu Kopernika z miejsca jego urodzenia, a ja widziałem cały ten dom, całe to miejsce, lubo teraz nieco sprofanowane. Wystaw sobie, kochany Jasiu, w owym kącie, w tym pokoju, gdzie ten sławny astronom życiem uradowany został, stoi łóżko jakiegoś starego Niemca, który pewno objadłszy się kartofli, nieraz dość częste puszcza zefiry, a po owych ceglach, z których jedną z wielkimi ceremoniami do Puław posłano, niejedna łązi pluskiewka. Tak to, mój Bracie! Niemiec nic nie zważa, kto w tym domu mieszkał, dopuszcza się tego na całą ścianę, czego by księżna Czartoryska na jedną nie zrobiła cegiełkę...” (mowa tu o księżnej Izabeli z Flemingów Czartoryskiej, prekursorce muzealnictwa polskiego, a opis wnętrza dotyczył domu przy ulicy Kopernika 30, który również należał do rodziny astronoma, ale w którym według badań profesora Karola Górskiego w okresie urodzin Mikołaja Kopernika jego rodzina nie mieszkała).

Wiek XIX obok wielu wspaniałych wynalazków w zakresie techniki zaślęnął w dziedzinie kultury jako wiek narodzin instytucji muzealnych. Wszystkie większe miasta z bogatą historią zaczęły zabiegać o ich posiadanie. Tak też było w Toruniu; w 1861 r. powstało pięciodziałowe Muzeum Miejskie o charakterze regionalnym, zlokalizowane w kilku zaledwie pomieszczeniach Ratusza Staromiejskiego, ale bez działu poświęconego Mikołajowi Kopernikowi.

Pierwsze głosy za jego utworzeniem w domu, w którym przyszedł uczony przyszedł na świat, pojawiły się podczas obchodów 450 rocznicy jego urodzin, w 1923 r., w wyzwolonym Toruniu. Znalazły one swoje odbicie w prasie i w wypowiedziach uczestników zjazdu Miłośników Astronomii, obradujących z tej okazji w Toruniu, oraz w ufundowaniu przez społeczeństwo tablicy pamiątkowej na domu przy ulicy Kopernika 17 (dawniej św. Anny). Przesądzono w ten sposób toczący się spór o właściwy dom urodzin astronoma spośród trzech domostw toruńskich, które były własnością jego rodziny — co potwierdził również w 1953 r. profesor Karol Górski w swej pracy pt. *Domostwa Mikołaja Kopernika w Toruniu*.

410 rocznica śmierci astronoma i ukazania się genialnego dzieła *O obrotach...* stworzyła wyjątkową okazję do zorganizowania w Toruniu pierwszej wystawy kopernikowskiej w sześciu salach Ratusza Staromiejskiego w 1953 r., w roku, który Światowa Rada Pokoju

ogłosiła Rokiem Kopernikowskim i Rokiem Odrodzenia. Jej uroczystego otwarcia dokonał 28 czerwca minister szkolnictwa wyższego Adam Rapacki. Jakkolwiek na wystawie zaprezentowano dość duży materiał dokumentacyjno-naukowy, pochodzący przeważnie z wypożyczeń, oraz miała ona staranną oprawę plastyczną o wysokim poziomie artystycznym, nie mogła pozostać jako wystawa stała. W znacznym stopniu przyczyniła się jednak do od dawna narastającej w społeczeństwie myśli pozyskania kamieniczki przy ulicy Kopernika 17 na specjalne muzeum. Myśl ta przybrała konkretny wymiar dopiero w 1960 r., kiedy to na wniosek Aleksandra Zawadzkiego, przewodniczącego Rady Państwa, 5 czerwca w ramach inauguracji obchodów 1000-lecia Państwa Polskiego na terenie dawnego województwa bydgoskiego otwarto, po przeprowadzeniu wstępnego remontu, pierwszą wystawę biograficzną w rodzinnym domu Kopernika.

HISTORIA MUZEUM

W historii toruńskiego Muzeum Mikołaja Kopernika, reprezentującego typ muzeum biograficzno-historycznego, zarysowują się 3 okresy.

Okres pierwszy to lata 1960—1965 obejmujące uroczyste otwarcie w dniu 5 VI 1960 r. pierwszej wystawy w Domu Kopernika, przeprowadzenie w latach 1960—1963 jego gruntownej konserwacji wraz z rekonstrukcją, udostępnienie w nim drugiej z kolei wystawy 28 VI 1964 r. — okres zamykający się pięcioleciem gromadzenia zbiorów i działalności popularyzatorskiej w obrębie Działu Historycznego Muzeum Okręgowego w Toruniu.

Niezwykłe korzystne warunki rozwoju muzeum kopernikowskiego w drugim jego okresie działalności w latach 1966—1973 stworzył Wojewódzki Program Kopernikański, uchwalony 10 IX 1966 r. podczas uroczystej sesji Miejskiej Rady Narodowej i Miejskiego Komitetu Frontu Jedności Narodu w Toruniu. Stał się on kanwą do podjęcia wielostronnej i zróżnicowanej działalności zmierzającej do przygotowań wielkiego jubileuszu i popularyzacji w różnorodnych formach (wystawy, pokazy, odczyty, prezentacja filmów, konkursy itp.) życia i dzieła wielkiego astronoma nie tylko na terenie Polski, ale również i za granicą.

Lata 1974—1984 to okres ostatniego dziesięciolecia od pierwszej propozycji Statutu Muzeum Okręgowego w Toruniu, według którego oddział Dom Kopernika otrzymał oficjalną nazwę Muzeum Mikołaja Kopernika — oddział Muzeum Okręgowego w Toruniu, a która została utrzymana w drugiej wersji znowelizowanej zarządzeniem Wojewody Toruńskiego Nr 2/83 z dnia 7 I 1983 r. i obowiązuje do dnia dzisiejszego.

W każdym z wymienionych okresów przede wszystkim systematycznie zabiegano o powiększenie bazy lokalowej gwarantującej pra-

KOMITET ORGANIZACYJNY
MUZEUM KOPERNIKOWSKIEGO
W TORUNIU

MA ZASZCZYT ZAPROSIĆ
NA OTWARCIE
W RAMACH UROCZYSTOŚCI MILLENIALNYCH

DOMU KOPERNIKA

OTWARCIE ODBĘDZIE SIĘ
DNIA 5 CZERWCA 1960 R. O GODZ. 17
W KAMIENICY NR 17
PRZY UL. KOPERNIKA

ZA KOMITET

PROF. JERZY REMER
Dyrektor
Muzeum w Toruniu

ADAM LEWANDOWSKI
Przewodniczący
Prezydium MRN w Toruniu

K-11 611

1. Zaproszenie na otwarcie Domu Kopernika w dniu 5 VI 1960 r.

2. Aleksander Zawadzki podczas zwiedzania Muzeum w dniu jego otwarcia

widlowy rozwój instytucji. Dzięki zrozumieniu i dużej życzliwości władz wojewódzkich i miejskich oraz dyrekcji Muzeum Okręgowego w Toruniu, pozyskano decyzjami Miejskiej Rady Narodowej w pierwszym okresie dom urodzin Wielkiego Toruńczyka przy ulicy Kopernika 17 (zapis w księgach wieczystych pod pozycją 2767), a następnie w związku z przygotowaniem do obchodów 500-lecia jego urodzin — sąsiednią okazałą kamienicę wraz z trzema oficynami przy ulicy Kopernika 15 (zapis w księgach wieczystych pod pozycją 12245).

Ten zespół gotyckich kamieniczek mieszczańskich, reprezentujący typ domów kupieckich, poddano w różnych latach gruntownym zabiegom konserwatorsko-adaptacyjnym, którym historycy, konserwatorzy — przeważnie wychowankowie Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu — oraz Pracownie Konserwacji Zabytków z oddziału toruńskiego, Pracownie Sztuk Plastycznych, przywrócili ich dawny blask i urodę, jaką miały w jesieni średniowiecza, okresie dzieciństwa przyszłego twórcy teorii heliocentrycznej. Podkreślić należy, że wyniki przeprowadzonych prac spotkały się z życzliwym przyjęciem nie tylko szerokiej publiczności, ale również fachowców, także i zagranicznych.

ZBIORY

Podstawowym zadaniem oddziału w okresie 25-lecia działalności stało się systematyczne gromadzenie zbiorów, których ogólny stan na 31 XII 1984 r. przedstawia się następująco: zbiory własne liczą 3500 pozycji inwentarzowych i 22 depozyty, zbiory pomocnicze i ekspozyty zastępcze (negatywy, fotografie, przezrocza) — 3144 pozycje inwentarzowe, kartoteka wycinków prasowych, obejmująca zasięgiem wszystkie kontynenty, zawiera 21 800 sztuk. Zbiory podstawowe są gromadzone w kolekcjach wytyczających zarazem zakres i zasięg zbiorów naszego muzeum, ukierunkowanego przede wszystkim na dzieje kultu Mikołaja Kopernika w jak najszerszym tego ujęciu:

- 1) starodruki z epoki Mikołaja Kopernika
- 2) kolejne edycje dzieła *O obrotach...* i inne prace twórcy teorii heliocentrycznej
- 3) wszystkie publikacje dotyczące wybitnego uczonego, naukowe i popularnonaukowe
- 4) przyrządy astronomiczne i instrumentarium wielkiego astronoma (modele)
- 5) ikonografia w malarstwie, rzeźbie, grafice, medalierstwie, numizmatyce, filatelistyce i filumenistyce
- 6) dokumenty życia społecznego (programy z imprez, afisze, plakaty, kalendarze, plakietki, znaczki okolicznościowe, pocztówki, nalepki)
- 7) pamiątki związane z kontynuatorami myśli kopernikańskiej (Galileusz, Jan Kepler, Izaak Newton, Jan Heweliusz, Albert Einstein)
- 8) najmłodszą grupę muzealiów tworzą materiały dokumentujące osiągnięcia w dziedzinie badań kosmosu, ze szczególnym uwzględnieniem wkładu Polaków. Ta grupa obiektów jest kompletowana pod kątem przyszłego Planetarium im. Władysława Dziewulskiego.

Podkreślić należy, że wszystkie zespoły obiektów w poszczególnych kolekcjach staramy się gromadzić w układzie chronologicznym, od najstarszego aż po dzień dzisiejszy. W takich działach, jak malarstwo, rzeźba, grafika, medalierstwo, obok wartości historyczno-dokumentarnych zwracamy uwagę na wartość artystyczną obiektów — nabywamy dzieła wybitnych współczesnych twórców podejmujących tematykę kopernikowską. Tak ustawiony problem zbieractwa pozwala zachować jego przejrzystość i stanowi duże ułatwienie w korzystaniu ze zbiorów. Pozyskujemy je drogą darowizn, nieodpłatnego przekazu (w szczególności pamiątki) oraz drogą zakupów.

Na szczególne wyróżnienie zasługuje trzykrotny zapis w liczbie 238 obiektów, dokonany w latach 1960—1964 przez artystę fotografika Janinę Gardzielewską. Stał się on fundamentem zbiorów i po dzień dzisiejszy stanowi najwartościowszą część księgozbioru i zbioru grafiki. Znalazły się tu m.in.: pierwsze polskie wydanie *De revolutionibus...* z 1854 r., dwa wydania toruńskie z 1873 r. i z 1879 r., pierw-

sze monografie o Mikołaju Koperniku Jana Śniadeckiego z 1802 r., prace Ignacego Polkowskiego, Leopolda Prowego, Ludwika Birkenmajera oraz najstarsze wizerunki astronoma w grafice od XVII do XX w., wydania specjalne gazet i tygodników z okazji jubileuszy.

Cenny dar w postaci rycin z wizerunkiem astronoma z XVI i XVII wieku oraz zespół map dotyczących Pomorza otrzymaliśmy w latach 1963 i 1967 za pośrednictwem Rzymskiej Stacji Polskiej Akademii Nauk od Emeryka Hutten Czapskiego.

Zbiory stale powiększają się za pośrednictwem zaprzyjaźnionych od lat osób: Zbigniewa Drosta, Leszka Popielewskiego (filatelia), Stanisława Nowickiego (medale), Romualda Bestera (dokumenty życia społecznego), Czesława Chmieleckiego (pamiętki), Czesława Kuchty, Bohdana Olechnickiego (fotogramy, przeźrocza). Szczególny wzrost zbiorów nastąpił w latach 1968—1974 w okresie kampanii poprzedzającej obchody 500-lecia urodzin Mikołaja Kopernika i w czasie trwania jubileuszu. Zbiory powiększyły się wówczas sześciokrotnie, przede wszystkim zagraniczne, dzięki stałej współpracy w tym okresie z Ministerstwem Spraw Zagranicznych. Wiele pomocy i życzliwo-

3. Wieczornica Kopernikowska 17 II 1968 r. — prof. Jerzy Remer wręcza dyplom art. fot. Janinie Gardzielewskiej za ofiarowane kopernikana (fot. A. Jarmołowicz)

ści okazał ówczesny kierownik Działu Informacji i Współpracy Kulturalnej z Zagranicą Wojciech Jarmoliński.

Zbiorów filatelistycznych i dokumentów życia społecznego przy-
sporzyli przedstawiciele Polonijnych Komitetów Obchodów 500-le-
cia urodzin Mikołaja Kopernika z Australii, Kanady, Stanów Zjed-
noczonych, Argentyny, Anglii i Francji w osobach art. grafika Leona
Kaweckiego z Arizony, W. Z. J. Nowieckiego z Londynu, art. rzeźbia-
rza Stanisława Szukalskiego z Kalifornii, Stanisława Jordanowskiego
z Nowego Jorku, Zarządu Polonijnego Towarzystwa Numizmatycz-
nego i Klubu Filatelistycznego „POLONUS”. Współpraca z Minister-
stwem Spraw Zagranicznych jest kontynuowana obecnie w zakresie
pozyskiwania przez polskie ambasady i konsulaty pełnej dokumenta-
cji hasła „Pomniki Mikołaja Kopernika na świecie”.

Dużą satysfakcją dla naszej instytucji było zdobycie złotego me-
dalu jubileuszowego, wydanego w 1973 r. w Mennicy Rzymskiej,
a przekazanego przez profesora Janusza Groszkowskiego, przewodni-
czącego Ogólnopolskiego Komitetu Obchodów 500-lecia urodzin Mi-
kołaja Kopernika. Po przeszło dwuletnich usilnych staraniach uzyska-
liśmy dwie złote monety z wizerunkiem astronoma o nominale 2000 zł
od Dyrektora Narodowego Banku Polskiego.

W 1981 r. kolekcja przyrządów astronomicznych powiększyła się
o kilka bardzo cennych cymeliów z zakresu europejskiego rzemiosła
artystycznego, pochodzących z zapisu po zmarłym wybitnym bota-
niku profesorze Janie Zabłockim. Są to zegary z XVI, XVII i XVIII w.
z Augsburga, Holandii, Francji o rozszerzonym programie, wskazu-
jące nie tylko zwykły pomiar czasu.

Nawiązany przez Ministerstwo Oświaty i Wychowania kontakt ze
szkołami noszącymi imię Mikołaja Kopernika (do 1 IX 1984 r. było
ich 244) umożliwił pozyskanie materiałów dokumentujących ich dzia-
łalność dydaktyczną i osiągnięcia młodzieży nie tylko w dziedzinach,
którymi zajmował się patron szkoły.

W latach 1983 i 1984 zbiory powiększyły się dzięki bardzo cen-
nym przekazom dla przyszłego Planetarium. Wdowa po wybitnym
popularyzatorze astronautyki dr. Olgierdzie Wołczku — Barbara Woł-
czkova ofiarowała księgozbiór z dziedziny astronautyki liczący 264
woluminy oraz cenne archiwum z materiałami do popularyzacji histo-
rii astronomii i astronautyki w postaci 97 teczek. Zarząd Główny
Polskiego Towarzystwa Astronautycznego przekazał księgozbiór trak-
tujący o historii badań prowadzonych w kosmosie.

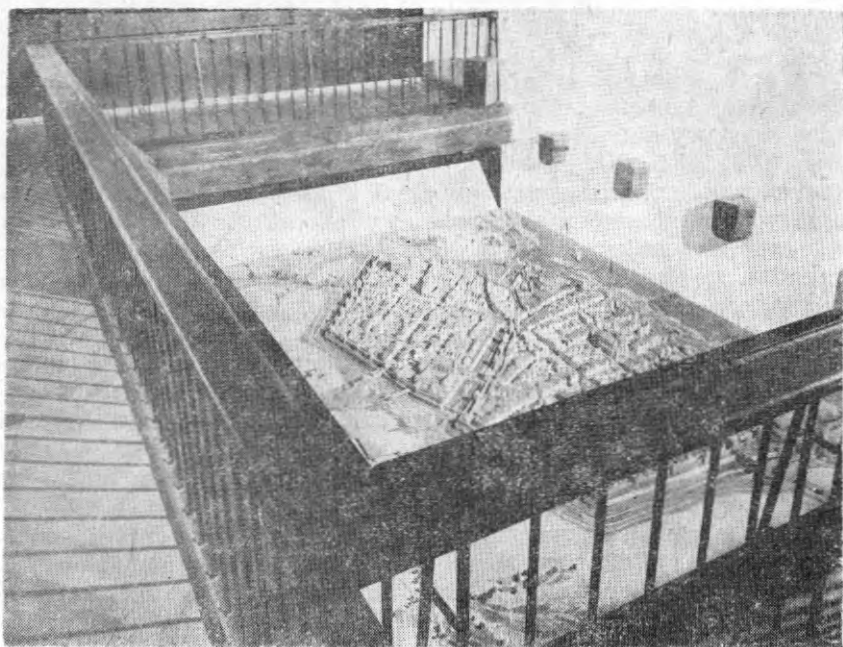
Zgromadzone zbiory są zainwentaryzowane i zaewidencjonowane,
w 90% sfotografowane i w 70% posiadają karty katalogowe, które
w przyszłości posłużą do przygotowania publikacji — rozumowanych
katalogów poszczególnych kolekcji. Zbiory posiadają skorowidze rze-
czowe i topograficzne, ułatwiające korzystanie z nich.

WYSTAWY

Obok gromadzenia zbiorów dużą ważną dziedziną naszej działalności jest wystawiennictwo. W okresie 25-lecia trzykrotnie zreorganizowano wystawy stałe w domu urodzin Mikołaja Kopernika w latach 1964, 1973, 1983. Każdą z kolejnych wersji podbudowywano pozyskiwanymi zbiorami własnymi. Najwięcej kłopotu i zabiegów wymagało przygotowanie wystaw jubileuszowych z okazji 500-lecia urodzin Mikołaja Kopernika. Pierwsza koncepcja, opracowana przez profesora Jerzego Remera pt. „Muzeum epoki Kopernika”, uzależniona była przede wszystkim od pozyskania odpowiednich zbiorów i gmachu po Bibliotece Uniwersyteckiej na częściowe przemieszczenie zbiorów z Ratusza Staromiejskiego (galeria malarstwa polskiego). Nieprzekazanie tego gmachu i negatywne rezultaty licznych kwerend i sondaży w muzeach, bibliotekach, antykwiariatach i desach zaważyły na zawężeniu szeroko zarysowanej koncepcji i zlokalizowaniu wystaw jubileuszowych tylko w zespole kamieniczek przy ulicy Kopernika nr 15/17.

Pełną ekspresji oprawę skromnej ekspozycji biograficznej dotyczącej życia i wielostrandowej działalności Mikołaja Kopernika w domu jego urodzin, opartej w znacznej mierze na faksymilach, kopiach, fotogramach i diapozytywach, nadały zrekonstruowane wnętrza kamienicy nr 15 przez maksymalne wydobycie jej pierwotnego wystroju architektonicznego w postaci zachowanych stropów z XV i XVI w., pokrytych polichromią z XVII i XVIII w., jak również fragmentów polichromii ściennych od XV do XIX w. ze zrekonstruowanymi kominkami i stolarką. Prezentacja tych wnętrz z ascetycznym doбором eksponatów z zakresu kultury materialnej stworzyła ilustrację środowiska mieszczańskiego, które wydało Mikołaja Kopernika. W problematyce dziejów miasta w czasach Mikołaja Kopernika wprowadzała 17-minutowa projekcja światło-dźwięku w pięciu wersjach językowych, przy modelu Torunia z około 1500 r., zawierającego rekonstrukcję zabudowy mieszkalnej i urządzeń obronnych. Podkreślić należy, że ożywienie statycznego modelu miasta, sprzężonego z projekcją światło-dźwięku, jako wzbogacenie ekspozycji stałej zastosowano po raz pierwszy w muzealnictwie polskim właśnie w omawianej wystawie (elektroniczne urządzenie sterujące było prototypem). Pomysł zrealizowania modelu w takim ujęciu podał Bohdan Rymaszewski (pełniący wówczas funkcję miejskiego konserwatora zabytków), a jego wykonanie było wynikiem zbiorowej pracy toruńskich naukowców i artystów pod kierunkiem Mariana Arszyńskiego i Leszka Popielewskiego oraz wielu pracowników z Pracowni Konserwacji Zabytków, z Pracowni Sztuk Plastycznych, z Telewizji Polskiej i z Instytutu Automatyki przy Politechnice Poznańskiej.

Wystawy stałe są uzupełniane wystawami i pokazami czasowymi.

4. Model Torunia z ok. 1500 r. w Muzeum Mikołaja Kopernika (fot. J. Wardak i Cz. Kuchta)

W okresie 25-lecia działalności zorganizowano 52 wystawy czasowe, 11 stałych kąciaków kopernikowskich w szkołach noszących imię Mikołaja Kopernika w Kopernikach Śląskich, skąd wywodzi się ród astronoma, na terenie dawnego województwa bydgoskiego w latach 1972—1973, w tym 2 za granicą w Philipsburgu (1977) i na przedmieściu Paryża (1974), 18 pokazów dla szkół na terenie Polski (m.in. w Częstochowie, Bytomiu, Rzeszowie, Przemyślu) oraz dla Związku Harcerstwa Polskiego w Poznaniu, Sztumie, Kwidzynie i Toruniu.

6 wystaw poświęconych życiu i dziełu twórcy teorii heliocentrycznej i jego kultowi zorganizowano dla widzów zagranicznych. Wystawy te gościły: w Ośrodku Kultury Polskiej w Pradze (1973), w Fundacji Kościuszkowskiej i w innych ośrodkach polonijnych w Stanach Zjednoczonych (1972), w Szwajcarii w Muzeum Polskim w Raperswilu (1973), w Ośrodku Kultury Francuskiej w Senegal (1975), w Muzeum Zamkowym w Gocie NRD (1975). Na szczególną uwagę zasługuje wystawa przygotowana na wniosek Japońskiego Towarzystwa Współpracy Kulturalnej z Zagranicą w Tokio pt. „Mikołaj Kopernik ojciec nowoczesnej nauki”. Była ona eksponowana przez półtora roku (1983—1984) w 12 największych miastach na terenie Japonii (To-

Projekcje światło-dźwięku przy modelu Torunia z ok. 1500 r. w Muzeum Mikołaja Kopernika — w Oddziale Muzeum Okręgowego w Toruniu w latach 1973—1985

Rok	Liczba projekcji	Liczba osób	Zysk
Od 18 II 1973	1 833	85 158	ok. 384 000,—
1974	2 896	70 972	ok. 318 000,—
1975	1 844	60 461	ok. 271 200,—
1976	1 647	49 753	ok. 225 000,—
1977	1 876	56 655	ok. 270 000,—
1978	1 725	53 134	ok. 257 000,—
1979	1 687	50 975	ok. 230 000,—
1980	1 146	44 044	ok. 210 000,—
od 1 I do 8 V	—	modernizacja instalacji elektrycznej i ppoż., remont	
9 V — 13 XII 1981	869	26 890	ok. 115 000,—
1 II — 31 XII			
1982	1 093	34 722	ok. 160 000,—
1983	1 413	43 131	ok. 190 000,—
1984	1 537	50 012	ok. 650 000,—
1985	1 422	44 081	ok. 600 000,—
Razem	20 988	669 588	ok. 3 880 200,—

kioto, Kioto, Kobe, Osaka, Hiroshima, Tokushima, Sziga, Sidzuoka, Hamamatsu, Sapporo, Kusziro, Asahikawa). Obejrzało ją 180 193 Japonczyków, a przede wszystkim młodzież, do której była adresowana. Złożyły się na nią ekspozycje nie tylko z naszego muzeum, ale zbiory z 14 polskich instytucji muzealnych i bibliotek.

Tematykę krajowych wystaw czasowych, organizowanych przeważnie w salach Ratusza Staromiejskiego z powodu braku własnej sali, dyktowały jubileusze rocznic urodzin i śmierci kontynuatorów myśli kopernikańskiej, ważniejsze wydarzenia w historii badania kosmosu, poszczególne kolekcje zgromadzonych zbiorów, ilustrujące wszechstronne zainteresowanie epoką, życiem i dziełem Mikołaja Kopernika w ciągu wieków oraz budowa naszego układu słonecznego — np. „Storodruki astronomiczne Tychona de Brahe, Galileusza, Jana Keplera i Jana Heweliusza” (1967), monograficzne wystawy poświęcone Janowi Heweliuszowi, twórcy nowoczesnej selenografii (1979), Janowi Keplerowi, kontynuatorowi myśli kopernikańskiej (1981), Albertowi Einsteinowi (1984) — tę ostatnią i „Międzynarodową współpracę w badaniach kosmosu” (1976) mogli obejrzać torunianie dzięki wieloletniej współpracy naszej instytucji z Muzeum Techniki w Warszawie, gdyż obydwie wystawy stamtąd wypożyczyliśmy.

Z wystaw prezentujących dowody kultu Mikołaja Kopernika, składowane wybitnemu astronomowi w najrozmaitszych formach, wymienić należy grupę wystaw poprzedzających obchody 500-lecia jego urodzin: „Tematyka kopernikowska w filatelistyce” (1970), która wywołała lawinę późniejszych jubileuszowych inicjatyw filatelistycznych (konkursy, wystawy, pokazy, emisje filateliów) nie tylko w kraju, ale również za granicą, szczególnie w ośrodkach polonijnych; „Tematyka kopernikowska w medalierstwie i numizmatyce” (1971), „Tematyka kopernikowska w grafice” (1972); „Plakat o tematyce kopernikowskiej” (1973). Założeniem tych wystaw było pokazanie w układzie chronologicznym, rozpoczynając od najstarszego przedmiotu, możliwie pełnej dokumentacji w danej dziedzinie. Brakujące wówczas ogniwa w naszych kolekcjach zmuszeni byliśmy z konieczności uzupełniać wypożyczeniami z Muzeów Narodowych z Krakowa, Warszawy, Poznania (w szczególności ryciny). W następnych latach różnymi drogami niedobory te udało się nam uzupełnić i wiele brakujących obiektów posiadamy już w zbiorach własnych.

Ta grupa wystaw poprzedziła i zapoczątkowała liczne konkursy i wystawy pokonkursowe na terenie całej Polski, organizowane przez różne instytucje i stowarzyszenia, pragnące w ten sposób uczcić wielki jubileusz. Ich najcenniejszy plon znajduje się obecnie w naszych zbiorach.

Na wyróżnienie zasługuje jeszcze wystawa pt. „500-lecie urodzin Mikołaja Kopernika w Polsce i na świecie” (1974), której założeniem było podsumowanie obchodów Roku Kopernikowskiego ogłoszonego przez UNESCO. Kilkakrotnie wyselekcjonowany materiał zajął całe północne skrzydło Ratusza Staromiejskiego na II piętrze.

Ciekawe i atrakcyjne oprawy plastyczne wystawy zawdzięczały artystom plastynom: Józefowi Kozłowskiemu, Józefowi Pietrzykowi, Bohdanowi Olechnickiemu, Stanisławowi Lackowskiemu, Krzysztofowi Burnatowiczowi. Mniejsze pokazy aranżowali w całości merytoryczni pracownicy oddziału: Janina Mazurkiewicz, Maria Pawłowska, Aleksandra Kuczborska.

DZIAŁALNOŚĆ POPULARYZATORSKA

Równoległe z gromadzeniem i opracowaniem zbiorów, publikowaniem ich wyników w postaci katalogów wystaw, folderów, informatorów, artykułów, opracowań biograficznych, biogramów zasłużonych torunian zamieszczanych w „Roczniku Muzeum w Toruniu”, „Roczniku Toruńskim”, w regionalnych słownikach biograficznych i ogólnopolskich czasopismach popularnonaukowych zabieganiem o bieżącą konserwację zarówno budynków, jak i obiektów muzealnych będących w zagrożeniu, działalnością wystawienniczą — muzeum nasze podejmowało różne formy działalności popularyzatorskiej i oświatowej, sta-

rając się dotrzeć do wszystkich środowisk nie tylko w naszym mieście. Najwydatniej i najintensywniej zarysowała się nasza działalność popularyzatorska w latach 1968—1973 — w okresie poprzedzającym przygotowania do wielkiego jubileuszu i w Roku Kopernikowskim, nie tylko na terenie dawnego województwa. Dzięki pozyskaniu w 1968 r. kserografu mogliśmy powielić z naszych zbiorów całe zestawy materiałów dotyczących epoki, życia i wielostronnej działalności wielkiego astronoma i zaopatrzyć w ten sposób szkoły i pedagogów, którzy o taką pomoc do nas się zwracali. Ogółem udzieliśmy 508 konsultacji i porad, wykonaliśmy 136 ekspertyz.

Za wkład pracy do obchodów 500-lecia urodzin Mikołaja Kopernika instytucja nasza została odznaczona medalami wydanymi z tej okazji przez Ogólnopolski Komitet Kopernikowski przy Komitecie Frontu Jedności Narodu i w rodzinnym mieście astronoma.

Od 1963 r. do stałego programu naszej działalności weszły doroczne wieczornice z okazji dnia urodzin twórcy teorii heliocentrycznej, organizowane przy współudziale toruńskiego oddziału Polskiego Towarzystwa Miłośników Astronomii. Odbywają się one w Wielkiej Sali Mieszkańskiej Ratusza Staromiejskiego. Programy ich staramy się tak układać, by młodzieży i społeczeństwu Torunia przybliżyć nie tylko problematykę kopernikowską, ale również przez odpowiednio dobraną tematykę odczytów, połączoną z wystawami okolicznościowymi, monodramami teatralnymi i muzyką w wykonaniu najlepszych

5. Płk Mirosław Hermaszewski w czasie zwiedzania Domu Kopernika

wirtuozów i zespołów kameralnych, zwrócić uwagę na wszystkie problemy nurtujące dziś współczesnego człowieka.

Inną formą spotkań z publicznością były „Biesiady”, organizowane przeważnie z okazji dnia kosmonauty w formie dyskusji prowadzonej przez kilku wybitnych specjalistów, niejednokrotnie połączone z pokazem filmów, np. m.in. na takie tematy: „Międzynarodowa współpraca w badaniach kosmosu”, „Habitat” (miejsce dla człowieka na ziemi), „Życie we Wszechświecie”, „Medycyna kosmiczna”, „Zadania współczesnej ekologii w kształtowaniu środowiska człowieka”. Współuczestniczymy w poniedziałkowych cyklach odczytów organizowanych przez Polskie Towarzystwo Miłośników Astronomii.

Od 1975 r. co 5 lat organizujemy tematyczne przeglądy filmów. Pierwszy odbył się pod hasłem „Kopernik — Astronomia — Astronautyka”, uatrakcyjniony wieloma filmami pozyskanymi z ambasad, międzynarodowych ośrodków nauki i kultury w Warszawie. Drugiemu przeglądowi pt. „Wszechświat w fantastyce naukowej”, cieszącemu się bardzo dużym zainteresowaniem, towarzyszyła sesja popularnonaukowa poświęcona filmowi i literaturze fantastyczno-naukowej, której przewodniczył profesor Władysław Jewsiewnicki. Przegląd ten pozostawił po sobie trwałą dokumentację w postaci informatora i ciekawej jednodniówki. Od 1974 r. w siedzibie naszego oddziału w „Białej Sali” gościli już 11 razy uczestnicy dorocznych wojewódzkich seminariów z zakresu wiedzy astronomicznej i astronautycznej dla młodzieży szkół średnich. Ich laureaci byli obdarowywani skromnymi nagrodami. Od kilku lat nawiązaliśmy współpracę z Wojewódzkim Ośrodkiem Kształcenia Nauczycieli, organizując dla pedagogów fizyków wykładających astronomię seminaria metodologiczne z udziałem wybitnych specjalistów dydaktyków, z wykorzystaniem toruńskiego Muzeum Mikołaja Kopernika — wystaw stałych i czasowych, np. o życiu i dziele Alberta Einsteina. Udział w nich biorą pedagodzy z trzech województw: bydgoskiego, wrocławskiego i toruńskiego.

Podjęto eksperymentalne próby kilku spotkań z przedszkolakami. Mają one na celu za pomocą bajek filmowych połączonych z zabawą z odpowiednio przygotowanymi rekwizytami zakodowanie pierwszych wiadomości o systemie heliocentrycznym.

W latach 1970—1985 pracownicy naszego oddziału wygłosili 48 odczytów dla kuracjuszy w sanatoriach w Inowrocławiu i w Ciechocinku, w osiedlowych klubach seniora w Toruniu oraz przeprowadzili 10 szkoleń na kolejnych kursach dla przewodników, zorganizowanych przez Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze.

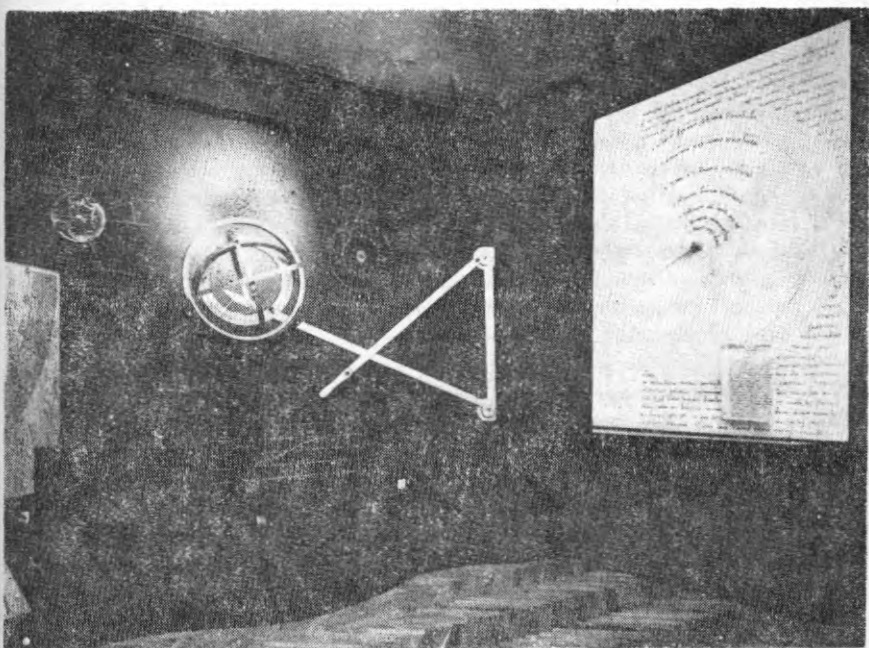
Od 1975 r. muzeum stało się siedzibą sekretariatu dorocznych Międzywojewódzkich Dni Astronomii i Astronautyki oraz redakcji wspólnego afisza imprez. Od 1982 r. Zarząd Główny Polskiego Towarzystwa Astronautycznego powierzył nam Sekcję Popularyzacji Astronautyki.

Począwszy od roku 1974 muzeum nasze brało czynny udział w

burzliwych narodzinach Federacji Miast Kopernikowskich, mającej na celu utrwalenie osiągnięć Roku Kopernikowskiego w miastach leżących na kopernikańskim szlaku oraz szeroko pojęte współdziałanie na niwie kultury, oświaty i innych dziedzin życia społeczno-gospodarczego, ze szczególnym uwzględnieniem treści poznawczych i wychowawczych zawartych w życiu i dziele Mikołaja Kopernika oraz we współczesnej wiedzy astronomicznej w badaniach kosmicznych. Od 19 II 1983 r. uczestniczymy czynnie w jej pracach.

Większość zebrań programowych odbywa się w naszym muzeum. W ciągu 25-lecia swojej działalności muzeum umożliwiło społeczeństwu Torunia kontakt z wieloma wspaniałymi ludźmi, tworzącymi w okresie 40-lecia PRL kulturę naszego narodu. Wystawy stałe (z przerwami na przeprowadzenie prac rekonstrukcyjnych, konserwatorskich i remontowych) zwiedziło od 15 VI 1960 r. do 31 XII 1984 r. 1 581 011 osób, w tym $\frac{3}{4}$ młodzieży i około 25 000 cudzoziemców.

W różnych okresach pracowało u nas 36 pracowników, obecnie zespół liczy 11 $\frac{1}{2}$ etatów (3 pracowników merytorycznych oraz 9 pracowników obsługi).

6. Muzeum Mikołaja Kopernika — fragment ekspozycji — System heliocentryczny według rysunku z rękopisu dzieła *De revolutionibus* i modele instrumentarium Mikołaja Kopernika (fot. B. Olechnicki)

Nasze najbliższe zamierzenia na przyszłość to budowa Planetarium im. Władysława Dziwulskiego — pod które kamień węgielny uroczystie położyliśmy 10 IV 1984 r. przy ulicy Franciszkańskiej 19, wykorzystując na ten cel dawny zbiornik pogazowy z XIX w. Odpowiednią aparaturę Planetarium Lotów Kosmicznych, wykonaną w zakładach Carla Zeissa w Jenie, gród Kopernika pozyskał w darze od władz miasta Poznania w roku obchodów 750-lecia Torunia. Nowa placówka, o którą zabiegano w naszym mieście od 1954 r., umożliwi szeroko pojętą popularyzację przede wszystkim wśród młodzieży nie tylko idei Mikołaja Kopernika, ale również osiągnięć w dziedzinie badania Kosmosu.